

ЕМПІРИЧНА ОЦІНКА ВТОРИННИХ ЕФЕКТІВ ВПЛИВУ ВАЛЮТНОГО КУРСУ ГРИВНІ НА ПОКАЗНИКИ РИНКУ ПРАЦІ УКРАЇНИ

ШУМСЬКА С. С.

УДК 339.743: 331.5

Шумська С. С. Емпірична оцінка вторинних ефектів впливу валютного курсу гривні на показники ринку праці України

У статті виділено основні канали впливу змін валютного курсу національної валюти на показники діяльності підприємств. До первинних ефектів віднесено, зокрема, зміни ціни на імпортовані товари, вартості імпортованих факторів виробництва, витрат на обслуговування боргу, номінованого в іноземній валюті. Описано вторинні ефекти, які проявляються в динаміці показників ринку праці та пов'язані зі змінами показників діяльності підприємств при адаптації до дії первинних ефектів. Наведено результати емпіричної перевірки гіпотези щодо наявності вторинних ефектів змін валютного курсу гривні, а також аналіз особливостей їх прояву в Україні. Представлено результати економетричної оцінки впливу змін реального ефективного курсу гривні (розрахованого за «імпортним кошиком») на динаміку показників заробітної плати, зайнятості, рентабельності різних ВЕД промисловості.

Ключові слова: структурні ефекти змін курсу, реальний ефективний обмінний курс гривні, ринок праці, економетрична модель.

Рис.: 2. **Табл.:** 5. **Бібл.:** 17.

Шумська Світлана Степанівна – кандидат економічних наук, провідний науковий співробітник, відділ моделювання та прогнозування економічного розвитку, Інститут економіки та прогнозування НАН України (вул. Панаса Мирного, 26, Київ, 01011, Україна)

E-mail: s_shumska@mail.ru

УДК 339.743: 331.5

UDC 339.743: 331.5

Шумская С. С. Эмпирическая оценка вторичных эффектов влияния валютного курса гривны на показатели рынка труда Украины

Shumskaya S. S. Empirical Assessment of Secondary Effects of Influence of the Currency Rate of UAH on Labour Market Indicators of Ukraine

В статье выделены основные каналы влияния изменений валютного курса национальной валюты на показатели деятельности предприятий. К первичным эффектам отнесены изменения: цен на импортные товары, стоимости импортных факторов производства, расходов на обслуживание долга, номинированного в иностранной валюте. Описаны вторичные эффекты, проявляющиеся в динамике показателей рынка труда и связанные с изменениями показателей деятельности предприятий при адаптации к действию первичных эффектов. Приведены результаты эмпирической проверки гипотезы о наличии вторичных эффектов изменений валютного курса гривны, а также анализ особенностей их проявления в Украине. Представлены результаты эконометрической оценки влияния изменений реального эффективного курса гривны (рассчитанного по «импортной корзине») на динамику показателей заработной платы, занятости, рентабельности различных ВЭД промышленности.

The article specifies main channels of influence of changes of the currency rate of the national currency on indicators of activity of enterprises. The primary effects are changes of: prices on imported goods, cost of imported factors of production, expenses on servicing debts nominated in a foreign currency. The article describes secondary effects that manifest themselves in dynamics of indicators of the labour market and are connected with the changes of indicators of activity of enterprises when adapting to action of primary effects. The article provides results of empirical check of the hypothesis about availability of secondary effects of changes of the currency rate of UAH and also analysis of specific features of their manifestation in Ukraine. It presents results of econometric assessment of influence of changes of the real effective UAH rate (calculated by "import basket") on dynamics of indicators of wages, employment and profitability of different industrial types of economic activity.

Ключевые слова: структурные эффекты изменений валютного курса, реальный эффективный обменный курс гривны, рынок труда, эконометрическая модель.

Key words: structural effects of currency rate changes, real effective UAH exchange rate, labour market, econometric model.

Рис.: 2. **Табл.:** 5. **Библ.:** 17.

Рис.: 2. **Табл.:** 5. **Библ.:** 17.

Шумская Светлана Степановна – кандидат экономических наук, ведущий научный сотрудник, отдел моделирования и прогнозирования экономического развития, Институт экономики и прогнозирования НАН Украины (ул. Панаса Мирного, 26, Киев, 01011, Украина)

E-mail: s_shumska@mail.ru

Shumskaya Svetlana S. – Candidate of Sciences (Economics), Senior Research Fellow, Department of Modelling and Forecasting of Economic Development, Institute for Economics and Forecasting of NAS of Ukraine (vul. Panasa Myrnogo, 26, Kyiv, 01011, Ukraine)

E-mail: s_shumska@mail.ru

Актуальність оцінки впливу змін валютного курсу гривні на показники ринку праці України визначається необхідністю визначення сумарного ефекту курсової політики НБУ на економічний розвиток країни. Баланс різноспрямованих курсових ефектів визначає динаміку конкурентоспроможності українських підприємств, їх поведінку та фінансовий стан. Емпіричні дослідження на мікро- та макrorівнях дають можливість визначити реальні механізми впливу валютної політики і здійснити тонке її налаштування залежно від поставлених стратегічних цілей.

Значна роль валютного курсу у соціально-економічному розвитку країни і, відповідно, важливість ва-

лютної політики як одного з напрямів державного регулятивного впливу на економіку, відображені у великій кількості публікацій – як українських, так і зарубіжних учених. Серед вітчизняних науковців і практиків, роботи яких зробили значний внесок у розробку проблем, пов'язаних із особливостями курсоутворення в Україні, варто назвати імена таких вчених, як О. Береславська, О. Дзюблюк, І. Крючкова, Б. Лапчук, С. Михайличенко, В. Міщенко, Т. Мусієнко, М. Савлук, В. Стельмах, А. Мороз, В. Шевчук, О. Щербакова.

Варто підкреслити, що для українських реалій тривалий час дослідження були зосереджені на забезпеченні стабільності курсу гривні, яка створювала сприятливі

умови для розвитку економіки. Сьогодні, з посиленням актуальності переходу на гнучкий режим курсоутворення, особливу зацікавленість викликають дослідження впливу курсової волатильності на економічну динаміку, структуру економіки, зовнішньоторговельні потоки. Серед різних аспектів розгляду проблеми впливу обмінного курсу гривні на економіку важливе місце займає кількісна оцінка змін курсу на ринок праці. Відсутність системних досліджень у частині оцінки взаємозв'язків динаміки валютного курсу гривні та основних показників розвитку вітчизняного ринку праці із виділенням галузевих особливостей зумовили вибір *мети* даної статті – визначення каналів та оцінка структурних ефектів впливу змін реального ефективного курсу гривні на показники ринку праці України в розрізі окремих видів економічної діяльності (ВЕД).

На теоретичному рівні науковці виділяють три основні канали впливу змін валютного курсу (ВК) національної валюти на показники діяльності підприємств. Ці канали представляють *первинні ефекти*, тобто з них починається будь-який потенціально вплив змін ВК на функціонування підприємств:

- ✦ *першим каналом* впливу ВК на підприємство є *зміна ціни на імпортовані товари*. Зміцнення національної валюти знижує ціни на імпортовані товари відносно вітчизняних, у результаті попит на продукцію внутрішніх виробників скорочується. Зменшення попиту на продукцію, у свою чергу, негативно впливає на обсяг продажів підприємства та рентабельність його діяльності;
- ✦ *другим каналом* впливу ВК є *зміна вартості імпортованих факторів виробництва*. У такому випадку зміцнення національної валюти має позитивний вплив на підприємство, оскільки відбувається зниження вартості імпортованих факторів виробництва для внутрішніх виробників;
- ✦ *третьім каналом* безпосереднього впливу змін ВК на підприємства є *зміна витрат на обслуговування боргу*, номінованого в іноземній валюті. У випадку зміцнення національної валюти витрати підприємства будуть знижуватись [1].

Окрім первинних ефектів змін ВК, існують також *вторинні ефекти*, які пов'язані із змінами показників діяльності підприємств при адаптації до дії первинних ефектів. Наприклад, у випадку значного зниження цінкової конкурентоспроможності продукції національних товаровиробників порівняно з імпортом, вітчизняні підприємства будуть змушені для збереження своєї частки на ринку піти на зниження собівартості продукції за рахунок скорочення витрат на працю чи зниження інвестиційної активності [1].

Виявлення та емпіричне підтвердження середньострокових ефектів змін курсу гривні ускладнюється тим, що Національний банк України при проведенні курсової політики має враховувати її вплив на конкурентоспроможність українських товарів як на зовнішньому, так і на внутрішньому ринках [2]. Це вимагає детального аналізу впливу курсу по різних каналах окремо на внутрішньому та зовнішньому ринках. Незважаючи на очевидну актуальність такої розбивки, на практиці,

як правило, превалюють лише оцінки впливу курсу на обсяги експорту товарів, а параметри функцій імпорту, на жаль, в Україні не оцінювались повною мірою. Крім того, кількісні оцінки впливу динаміки курсу гривні на обсяги експорту та імпорту продукції у розрізі окремих видів економічної діяльності взагалі тривалий час не проводились через відсутність розрахунків часткових/індивідуальних індексів реального ефективного обмінного курсу (РЕОК) гривні для ВЕД [3].

Сьогодні вже не викликає дискусії теза, що ефект зміцнення валюти в тій чи іншій країні визначається особливостями її економіки (рівнем відкритості, рівнем розвитку фінансової системи й т. ін.). Однак не менш важливо для кожної економіки знати саме секторальні ефекти впливу ВК, які можуть відрізнятись залежно від участі галузі в міжнародній конкуренції, її орієнтації на зовнішній чи внутрішній ринки, масштабів використання імпортованої сировини і комплектуючих, інших факторів [4]. Зрозуміти можливі наслідки корекції валютного курсу не тільки для української економіки в цілому, а для окремих її галузей дає аналіз структури імпорту за напрямками використання, зокрема, матриці імпорту розрахованої в рамках побудови таблиці «витрати – випуск», де показано ступінь залежності окремих видів економічної діяльності від продукції іноземного виробництва [5]. Такий підхід дає можливість коректного трактування та емпіричної оцінки курсових еластичностей експорту та імпорту продукції окремих видів економічної діяльності [3].

Яким є сумарний ефект впливу зміни курсу на всю економіку та окремі сектори, без детального аналізу сказати неможливо. Для кожної країни відповідь на дане питання буде різною. У реальності коливання ВК національних валют призводять до істотних змін порівнянних цін і витрат виробників в різних країнах світу, що, у свою чергу, веде до змін у їх поведінці для адаптації до нових умов (наприклад, до змін зайнятості чи заробітної праці на підприємствах) [1]. Це спонукає до перевірки теоретичних постулатів, пошуку емпіричного підтвердження чи спростування стандартних гіпотез.

Огляд досліджень, присвячених оцінці впливу ВК, свідчить, що в економічній літературі основна увага приділяється аналізу первинних ефектів – зміні цін у результаті коливання курсу, або ефекту переносу¹. Робіт, що присвячено дослідженню вторинних ефектів, у яких дається оцінка впливу валютного курсу на ситуацію на ринку праці, є значно менше. Це можна пояснити тим, що для коректного пояснення ситуації, наприклад, впливу ВК на показники зайнятості та заробітної плати, потрібно включити у аналіз значну кількість додаткових факторів, які описують особливості ринку праці в країні. У контексті узагальнення та порівняння результатів цікавою є робота російських дослідників Інституту комплексних стратегічних досліджень (м. Москва), де зроблено огляд наукових робіт, присвячених оцінці впливу ВК на ринок праці (табл. 1). Вони зазначають, що у переважній більшості

¹ Ефект переносу – *exchange rate pass-through*.

робіт канал впливу ВК на ринок праці описано практично за однаковою схемою: зміни ВК призводять до зміни вартості продукції іноземних товаровиробників порівняно з внутрішніми виробниками. Зокрема, зміцнення валюти приводить до зниження цін на імпортні товари, що на внутрішньому ринку зменшує попит на більш дорожчу продукцію національного виробника. У свою чергу, скорочення попиту призводить до зменшення обсягів виробництва і/або цін і, як наслідок, до зниження зайнятості і/або заробітної плати [1].

праці (табл. 2) підтверджують, що динаміка гривні має статистично значимий вплив (при 1% рівні значимості) з високим рівнем показника детермінації R^2 для показників рівня безробіття та зайнятих; однак не є статистично значимим (навіть при 10% рівні значимості) зв'язок курсу та реальної середньої заробітної плати.

«Неправильний» (з точки зору теорії) знак параметра C курсової еластичності в оцінюваних рівняннях можна пояснити виходячи з декількох припущень.

Таблиця 1

Емпіричні оцінки впливу зміцнення національної валюти на зайнятість і заробітну плату

Автор (и), рік	Період часу	Країни	Вплив зміцнення курсу національної валюти
<i>Розвинені країни</i>			
Grossman, 1986 [6]	1973 – 1983	США	Скорочення зайнятості в сталеливарній промисловості
Branson, Love, 1987 [7]	1970 – 1986	США	Скорочення зайнятості в 13 з 20 галузей
Revinga, 1992 [8]	1977 – 1987	США	скорочення зайнятості в 4 розглянутих підгалузях
Burgess, Knetter, 1998 [9]	1970 – 1988	G-7	Скорочення зайнятості в 25 галузях з 95
Dekle, 1998 [10]	1975 – 1994	Японія	Скорочення зайнятості в 12 галузях з 12
Goldberg, Campa, 2001 [11]	1972 – 1995	США	Зниження зарплати
Goldberg, Tracy, 1999, 2002 [12, 13]	1977 – 2001	США	Зниження зарплат у найменш кваліфікованих працівників
<i>Країни, що розвиваються</i>			
OIT, 1998 [14]	1980 – 1995	Чилі	Зниження темпів зростання зайнятості в економіці
Damill, Frenkel, Maurizio, 2002 [15]	1990–2001	Аргентина	Скорочення зайнятості в економіці
Frenkel, 2004 [16]	1980 – 2003	Аргентина, Бразилія, Мексика, Чилі	Збільшення безробіття в економіці 4 країн

Джерело: [1, с.19].

Огляд результатів робіт, присвячених дослідженню поведінки підприємств залежно від курсової політики, проводяться у світі давно і досить часто (як приклад, у табл. 1 згадана робота Гросмана 1986 р.). У країнах колишнього СНД такі розробки тільки починають з'являтися. У РФ, наприклад, актуальність постановки даного питання викликана необхідністю перевірки офіційної тези про те, що темпи реального зміцнення рубля забезпечують достатній баланс між підтримкою поточної конкурентоспроможності виробництва і створенням умов для модернізації російської економіки у середньостроковій перспективі. Проведене спеціальне опитування російських підприємств викликало дискусію щодо правильності даного твердження на мікрорівні [1].

В Україні емпірична перевірка дії вторинних ефектів змін валютного курсу гривні не підтвердила гіпотезу щодо класичного, описаного теорією, напрямку впливу ВК на показники ринку праці. Як свідчить *рис. 1*, динаміка показників демонструє протилежну за напрямком змін тенденцію: на посилення гривні (зростання агрегованого індексу РЕОК) замість очікуваних скорочення заробітних плат і зайнятості на графіку видно висхідну динаміку даних показників та зменшення рівня безробіття.

Статистичні характеристики регресійних рівнянь² оцінки впливу валютного курсу на показники ринку

По-перше, курсова волатильність гривні на виділеному часовому проміжку була не основним фактором, який визначав обсяг імпорту і, відповідно, динаміку розвитку ринку праці та економіки України (основним чинником було розширення внутрішнього попиту).

По-друге, агреговані показники можуть не показувати реального стану справ у окремих галузях економіки. Для виявлення фактичних взаємозв'язків необхідний аналіз впливу індивідуальних індексів РЕОК для кожного виду економічної діяльності.

По-третє, наявність різних за знаком показників курсової еластичності може бути пояснено не тільки тим, що мова йде про різні ситуації, де внутрішні та імпортні товари є різною мірою взаємозамінними, але й тим, що реакція підприємств на зміни ВК залежить від характеристики самого ринку товару та особливостей його державного регулювання. Огляд емпіричних досліджень підтверджує, що на ринках з високим рівнем конкуренції зміни ВК мають значний вплив на внутрішні виробників, а по мірі зростання монопольної сили виробників та диференціації продукції вплив курсу слабшає [1].

² Статистична оцінка параметрів рівняння виду $Y = c \cdot X + \text{const}$ проведена методом найменших квадратів за допомогою статистичного пакету EViews.

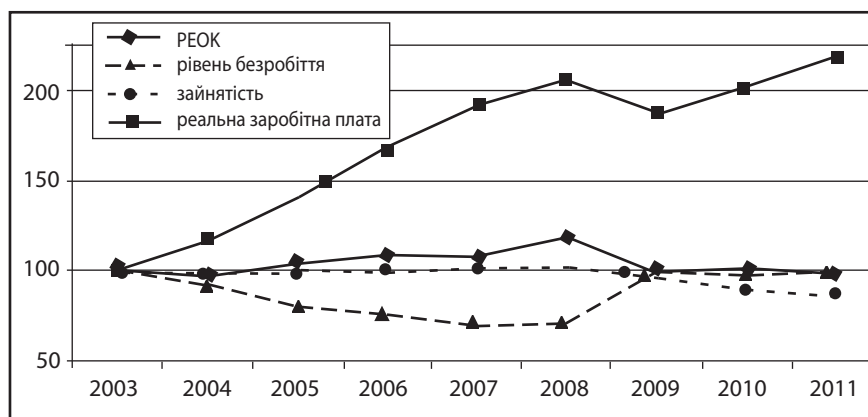

Рис. 1. Динаміка змін показників ринку праці та індексу реального ефективного курсу гривні у 2003 – 2011 рр., (2003 = 100)

Розраховано за даними НБУ та Державної служби статистики України.

Таблиця 2

Статистичні характеристики регресійних рівнянь впливу валютного курсу на показники ринку праці

Показник	C	Prob t-Statistic	R ²
Рівень безробіття населення у віці 15-70 років (за методологією МОП), у % до економічно активного населення відповідної вікової групи	-1,378	0,0057	0,688
Усього зайнято в галузях економіки	0,178	0,0025	0,751
Середньомісячна реальна заробітна плата 1 штатного працівника	2,041	0,3750*	0,114

*фактор статистично не значимий при 10% рівні значимості.

Митно-тарифне регулювання ринку товару та державне регулювання ринку праці також мають як прямий, так і непрямий вплив, що спотворює реальну картину, нівелює величину та знаки курсової еластичності.

По-четверте, в умовах інтенсивної експансії імпортової продукції і витіснення вітчизняного виробника із внутрішнього ринку в Україні склалась ситуація пасивної адаптації підприємств до посилення конкуренції з боку імпорту. З метою збереження професійних кадрів серед особливостей «адаптації» українського ринку праці – неоплачувані відпустки замість скорочення штату, «заморожування» заробітної плати замість її скорочення й т. ін. Такі «косметичні» заходи на ринку праці, як свідчить українська та російська практика, не тільки не допомагають підвищити конкурентоспроможність національної продукції і збільшити обсяги виробництва, але й викривляють курсові ефекти.

У контексті визначення факторів, що визначали розвиток економіки та ринку праці в Україні у 2003 – 2008 рр., важливо наголосити, що ключовим фактором зростання у даний період було розширення внутрішнього попиту. Слід зазначити, що у минулому десятиріччі така модель економічного зростання була дуже розповсюдженою. Крім того, варто відмітити, що зростання попиту активно підтримувалось збільшенням кредитної підтримки підприємств та населення. У результаті, хоча й темпи реального приросту промислового виробництва і перевищували реальний приріст ВВП, зростання реальних доходів було більшим, що провокувало зростання цін і розширення імпорту, які покривали приріст внутрішнього попиту. Так, з даних табл. 3 видно, що на

фоні зростання РЕОК (зміцнення гривні) активно зростає імпорту, і його темпи були вищими за темпи зростання експорту.

З точки зору оцінки ефективності докризової моделі зростання (яка базувалась на стабільному номінальному валютному курсі гривні) варто звернути увагу на ключову її характеристику – здатність підприємств реагувати на зростання попиту збільшенням обсягів виробництва, тобто важливо знати наскільки таке економічне зростання стимулює внутрішній випуск. Основним показником у оцінюванні ефективності моделі економічного зростання, що базується на розширенні внутрішнього попиту, є структура покриття³ приросту попиту: чим вищою є частка внутрішнього виробництва товарів та послуг, тим більш стабільно розвивається національна економіка. Якщо подивитись на динаміку даного показника (див. табл. 3), то бачимо, що питома вага продукції вітчизняного виробника зростає із 39,4% у 2004 р. до 52,2% у 2007 р., тобто співвідношення українських товарів та імпорту в структурі покриття приросту попиту вирівнялось (не зважаючи на реальне посилення гривні). Після кризи і девальвації у 2008 р. замість очікуваного (за теорією) скорочення імпорту відбулось зростання його темпів і, відповідно, частки імпорту у внутрішньому попиті із 47,3% до 56,1% (2009 – 2011 рр.).

Нівелювати фактичну картину впливу курсової волатильності на показники ринку праці може також

³ Розраховано на основі матриці імпорту та матриці використання продукції вітчизняного виробництва (що обчислюється шляхом віднімання матриці імпорту від I та II квадрантів таблиці «витрати-випуск» в основних цінах).

агрегованість інформації. Якщо для регресійного аналізу використати не агреговані макропоказники (як це зроблено у випадку табл.2), а конкретні дані по окремим секторам чи галузям економіки, то результат буде іншим. Для визначення структурних ефектів курсової динаміки, як свідчить практика, більш коректним є застосування індивідуальних/часткових індексів реального ефективного курсу гривні (РЕОК) [2]. Оскільки часткові індекси РЕОК гривні для різних ВЕД в окремі періоди демонстрували різні темпи змін, то високо ймовірним будуть і різними відгуки на зміни курсової політики.

Варто відмітити, що окрім позитивної реакції вищезазначених промислових ВЕД на зміцнення гривні, є ряд ВЕД, які реагують на зростання курсу гривні скороченням зайнятості та зменшенням заробітних плат. Правильний негативний (згідно з теорією, $C < 0$) знак курсової еластичності відносно зайнятості та заробітної плати отримано під час оцінки вторинних курсових ефектів для підприємств таких промислових ВЕД, як: добування паливно-енергетичних корисних копалин; добування вугілля, лігніту і торфу; текстильне виробництво; виробництво одягу, хутра та виробів з ху-

Таблиця 3

Відносні зміни валютного курсу та внутрішнього сукупного попиту у 2003 – 2011 рр., %

Рік	РЕОК по «імпортній корзині»	Питома вага імпорту у внутрішньому попиті	Частка продукції вітчизняних виробників у внутрішньому попиті	Індекс змін до попереднього року		
				Внутрішній попит	Імпорт	Експорт
2003	100	56,6	43,4	120,6	128,8	124,1
2004	96,5	60,6	39,4	122,3	130,9	142,2
2005	104,3	51,1	48,9	137,4	115,8	103,5
2006	107,3	48,1	51,9	127,8	120,4	111,6
2007	108,5	47,8	52,2	136,1	135,4	127,4
2008	123,4	50,8	49,2	134,4	142,9	137,6
2009	104,4	47,3	52,7	90,7	84,3	95,2
2010	103,0	52,1	47,9	120,0	132,4	129,7
2011	98,9	56,1	43,9	124,6	134,1	128,9

Розраховано за даними НБУ та Державної служби статистики України.

У табл. 4, табл. 5 наведено результати емпіричної перевірки гіпотези щодо наявності вторинних ефектів змін валютного курсу в Україні. Так, у табл. 5 представлено статистичні характеристики однофакторних регресійних рівнянь, де залежними факторами виступали заробітна плата та зайнятість обраних ВЕД промисловості, а незалежним фактором – індекси реального ефективного курсу гривні (розраховані за «імпортним кошником»)⁴. Проведений регресійний аналіз підтвердив наявність різно направлених структурних ефектів валютного курсу для різних галузей. Так, потребує додаткових досліджень статистично значущий (за 10% рівня значимості) позитивний вплив ($C > 0$) змін курсу на показники ринку праці, що виявлено:

- ✦ через вплив на заробітну плату для ВЕД – текстильне виробництво; виробництво одягу, хутра та виробів з хутра; оброблення деревини та виробництво виробів з деревини, крім меблів, хімічне виробництво; виробництво гумових і пластмасових виробів; інші галузі промисловості;
- ✦ через вплив на зайнятість для ВЕД – добування вугілля, лігніту і торфу; оброблення деревини та виробництво виробів з деревини, крім меблів; виробництво гумових і пластмасових виробів; інші галузі промисловості.

⁴ Для побудови використано: як ціновий індикатор – індекс споживчих цін, як вагові коефіцієнти – міри важливості торгових партнерів країни, а саме – частки імпорту кожної країни (у ковзній середньорічній структурі за три роки).

тра; виробництво шкіри, виробів зі шкіри та інших матеріалів; виробництво коксу, продуктів нафтопереробки; виробництво машин та устаткування; виробництво та розподілення електроенергії, газу та води.

Середньострокова політика на ринку праці значною мірою залежить від фінансових результатів діяльності підприємств. Якщо провести аналіз впливу валютного курсу на показники рентабельності підприємств різних ВЕД, то буде чітко видно, що структурні ефекти для окремих підприємств можуть дуже відрізнятися залежно від масштабів використання імпортової сировини і комплектуючих. З даних, наведених у табл. 5, видно, що фінансові результати підприємств у 2003 – 2011 рр. статистично значимо залежали від коливань курсу.

Види економічної діяльності, у яких емпірично доведено наявність взаємозв'язку динаміки курсу та показника рентабельності, можна розділити на дві групи: з додатним і від'ємним показниками курсової еластичності. Якщо подивитись на структуру використання імпорту різними ВЕД, то буде зрозумілим даний ефект: у тих ВЕД, де імпорт використовується переважно у виробництві (йде на проміжне споживання), знак курсової еластичності додатний, тобто при зростанні РЕОК відбувається здешевлення імпортової сировини і комплектуючих, а отже зміни курсу позитивно впливають на вартість факторів виробництва та фінансові результати діяльності і, відповідно, на політику зайнятості. Курсова еластичність ВЕД, продукція яких конкурує з імпортом на ринку (кінцеве споживання), має від'ємний знак по

рентабельності, оскільки при ревальвації гривні імпортовані товари стають дешевшими, ніж внутрішні національні, що змушує попит на українську продукцію, погіршує фінансові результати і призводить до скорочення виробництва та зайнятості.

Чітку взаємозалежність між показниками розвитку ринку праці та динамікою курсу гривні виявити дуже важко. Як правило, скорочення зайнятості та обмеження зростання заробітної плати активно використовуються як заходи по зниженню витрат на підприємствах і виявити це можна, наприклад, у період кризових негараздів. Так, на рис. 2, де представлено динаміку по-

ведінки² вітчизняних підприємств щодо зміни кількості працівників, чітко видно, що у період кризи (і девальвації гривні) скорочення зайнятих є реакцією на форсмажорні обставини в економіці, спробою скоротити витрати, щоб зменшити можливі фінансові втрати [17]. У період післякризового відновлення у більшості ви-

⁵ Шляхом опитувань НБУ щодо ділових очікувань збирається якісна інформація про діяльність українських підприємств-респондентів, яка дає можливість отримати уявлення про очікування підприємств відносно майбутніх трендів їх власної економічної активності та макроекономічних показників.

Таблиця 4

Статистичні характеристики економетричної оцінки впливу змін валютного курсу гривні на динаміку заробітної плати і зайнятості різних ВЕД промисловості

Вид економічної діяльності	Код ВЕД	Заробітна плата			Зайнятість		
		C	Prob t-Statistic	R ²	C	Prob t-Statistic	R ²
Промисловість	C + D + E (10 – 37,40)	1,2	0,523	0,06	0,13	0,771	0,01
Добувна промисловість	C (10–14)	0,325	0,801	0,009	-0,09	0,651	0,03
Добування паливно-енергетичних корисних копалин	CA (10,11,12)	0,41	0,743	0,016	-0,107	0,483	0,07
Добування вугілля, лігніту і торфу	10	-7,262	0,153	0,268	1,031	0,107	0,327
Добування корисних копалин, крім паливно-енергетичних	CB (13,14)	1,216	0,512	0,063	0,663	0,269	0,17
Переробна промисловість	D (15 – 37)	1,872	0,297	0,153	0,286	0,628	0,035
Виробництво харчових продуктів, напоїв і тютюнових виробів	DA (15,16)	0,804	0,726	0,018	0,535	0,316	0,142
Текстильне виробництво; виробництво одягу, хутра та виробів з хутра	DB (17,18)	2,01	0,099	0,34	-0,835	0,285	0,16
Виробництво шкіри, виробів зі шкіри та інших матеріалів	DC (19)	0,193	0,222	0,204	-0,286	0,262	0,175
Обробка деревини та виробництво виробів із деревини, крім меблів	DD (20)	2,376	0,023	0,541	0,81	0,053	0,436
Целюлозно-паперове виробництво; видавнича діяльність	DE (21,22)	1,468	0,322	0,139	0,456	0,394	0,123
Виробництво коксу, продуктів нафтоперероблення	DF (23)	-0,403	0,777	0,012	1,299	0,186	0,235
Хімічне виробництво	DG (24)	2,81	0,119	0,31	-0,298	0,535	0,057
Виробництво гумових і пластмасових виробів	DH (25)	2,503	0,064	0,408	1,661	0,048	0,447
Виробництво іншої неметалевої мінеральної продукції	DI (26)	1,879	0,471	0,076	1,594	1,118	0,311
Металургійне виробництво та виробництво готових металевих виробів	DJ (27 – 28)	1,646	0,257	0,179	0,724	0,235	0,195
Виробництво машин та устаткування	DK (29)	2,639	0,19	0,231	-0,401	0,609	0,039
Виробництво електричного, електронного та оптичного устаткування	DL (30 – 33)	2,243	0,317	0,142	0,546	0,126	0,402
Виробництво транспортних засобів та устаткування	DM (34 – 35)	1,23	0,514	0,063	0,803	0,169	0,339
Інші галузі промисловості	DN (36 – 37)	2,133	0,031	0,507	0,57	0,076	0,38
Виробництво та розподілення електроенергії, газу та води	E (40)	-0,599	0,718	0,028	-0,08	0,424	0,109

Розраховано за даними НБУ та Державної служби статистики України.

падків підприємства планують ті ж дії у відношенні змін чисельності зайнятих на наступний рік як і у минулому періоді, а плани стосовно заробітної плати – як мінімум, залишаються на рівні минулого року або підвищуються відповідно до змін споживчої інфляції [1].

У період модернізації економіки для підвищення конкурентоспроможності національних товарів як на внутрішньому, так і на зовнішніх ринках, окрім валютної політики, як наголошують експерти, необхідною є реалізація більш широкого комплексу заходів державної економічної політики, направленої на ліквідацію обмежень і штучних пристосувань, що перешкоджають вибору ак-

тивної стратегії поведінки підприємств. Зокрема, для обмеження процесу розширення імпорту на внутрішньому ринку та збільшення обсягів виробництва експортних товарів необхідна реалізація заходів по стимулюванню інвестиційної активності підприємств, а також підготовки кваліфікованих робочих кадрів для промисловості [1].

ВИСНОВКИ

Емпірична перевірка наявності вторинних ефектів динаміки гривні у вимірі показників розвитку ринку праці України підтвердила висновок, що баланс структурних курсових ефектів визначається поведінкою під-

Таблиця 5

Статистичні характеристики економетричної оцінки впливу змін валютного курсу гривні на показники рентабельності

Вид економічної діяльності	Код ВЕД	Часовий проміжок оцінювання	Характеристики		
			C	Prob t-Statistic	R ²
Промисловість	C + D + E (10 – 37,40)	2003 – 2011	2,55	0,245	0,187
Добувна промисловість	C (10 – 14)	2003 – 2011	5,03	0,341	0,13
Добування паливно-енергетичних корисних копалин	CA (10, 11, 12)	2003 – 2011	0,542	0,884	0,003
Добування корисних копалин, крім паливно-енергетичних	CB (13,14)	2003–2011	19,1	0,235	0,194
Переробна промисловість	D (15 – 37)	2006 – 2011	3,73	0,216	0,349
Виробництво харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів	DA (15,16)	2005–2011	-4,88	0,117	0,418
Легка промисловість	DB + DC (17 – 19)	2005 – 2011	-47,7	0,044	0,589
Виробництво шкіри, виробів зі шкіри та інших матеріалів	DC (19)	2005 – 2011	-17,25	0,011	0,758
Обробка деревини та виробництво виробів із деревини, крім меблів	DD (20)	2003 – 2011	-2,526	0,435	0,089
Целюлозно-паперове виробництво; видавнича діяльність	DE (21, 22)	2003–2011	-4,14	0,194	0,227
Виробництво коксу, продуктів нафтоперероблення	DF (23)	2005 – 2011	15,9	0,086	0,476
Хімічна та нафтохімічна промисловість	DG + DH (24 – 25)	2006 – 2011	5,45	0,014	0,811
Хімічне виробництво	DG (24)	2006 – 2011	6,31	0,004	0,897
Виробництво гумових і пластмасових виробів	DH (25)	2005 – 2011	-10,77	0,026	0,659
Виробництво іншої неметалевої мінеральної продукції	DI (26)	2005 – 2011	11,32	0,08	0,489
Металургійне виробництво та виробництво готових металевих виробів	DJ (27 – 28)	2005 – 2011	3,722	0,32	0,193
Машинобудування	DK + DL + DM (29 – 35)	2005 – 2011	-12,7	0,055	0,553
Виробництво машин та устаткування	DK (29)	2005 – 2011	-13,7	0,039	0,605
Виробництво електричного, електронного та оптичного устаткування	DL (30 – 33)	2005 – 2011	-5,85	0,085	0,477
Виробництво транспортних засобів та устаткування	DM (34 – 35)	2005 – 2011	-13,27	0,107	0,435
Інші галузі промисловості	DN (36 – 37)	2003 – 2011	-1,39	0,401	0,102

Розраховано за даними НБУ та Державної служби статистики України.

приємств, яка, у свою чергу, значною мірою залежить від участі галузі в міжнародній конкуренції, її орієнтації на зовнішній чи внутрішній ринки, масштабів використання імпоротної сировини і комплектуючих, очікувань щодо майбутнього розвитку економіки. Велика кількість

штучних пристосувань, які склались у процесі пасивної адаптації підприємств до посилення конкуренції з боку імпорту, нівелює не тільки величину курсових ефектів, але і їх напрямок, що спотворює оцінки впливу валютної політики на основні показники ринку праці. ■

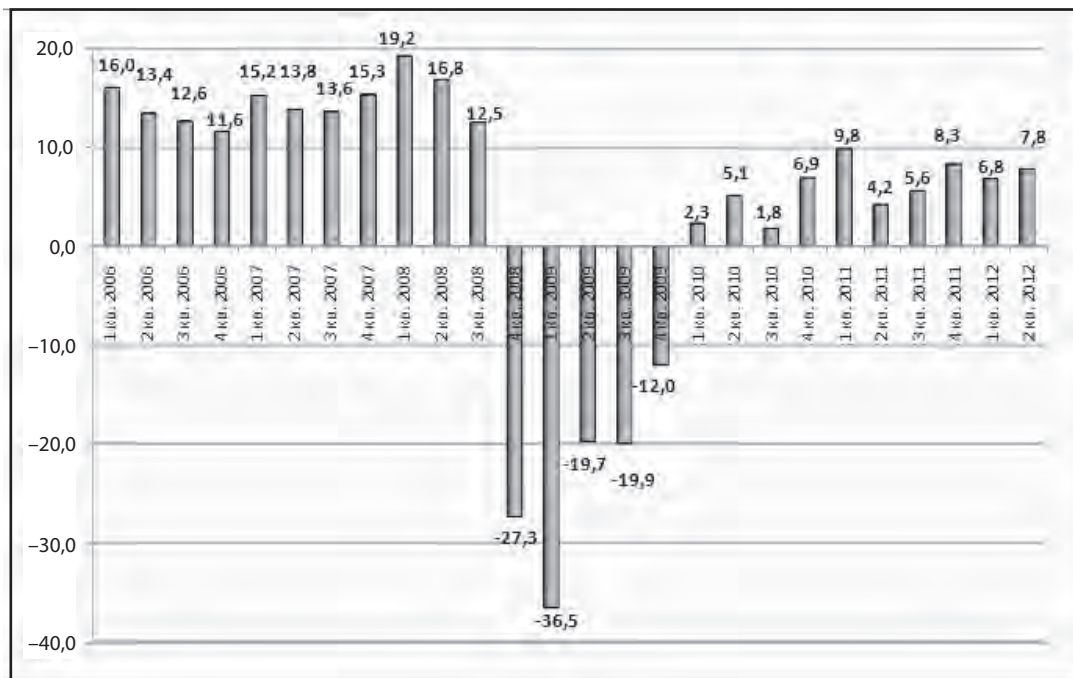

Рис. 2. Динаміка очікувань підприємств щодо зміни кількості працівників у наступні 12 місяців, (баланс відповідей)

Складено за даними НБУ щодо ділових очікувань підприємств.

ЛІТЕРАТУРА

- 1. Погребняк Е. В.** Валютный курс и экономическое поведение российских промышленных предприятий в 2005 – 2006 гг. / Е. В. Погребняк, Н. В. Шварева, Д. А. Плеханов, И. А. Петровская, С. В. Цухло. – М.: МОНФ – ИКСИ, 2006.
- 2. Шумська С. С.** Реальний ефективний обмінний курс гривні та структура української економіки // Сучасні проблеми прогнозування соціально-економічних процесів: концепції, моделі, прикладні аспекти : монографія / За ред. О. І. Черняка, П. В. Захарченка. – Бердянськ : Видавель Ткачук О. В., 2012. – С. 364 – 377.
- 3. Шумська С. С.** Емпірична оцінка впливу змін часткових РЕОК гривні на потоки експорту та імпорту у розрізі ВЕД / С. С. Шумська // Проблеми економіки. – 2013 (прийнято до друку).
- 4. Бланк А.** Обменный курс и конкурентоспособность отраслей российской экономики / А. Бланк, Е. Гурвич, А. Улюкаев // Вопросы экономики. – 2006. – № 6. – С. 4 – 24.
- 5.** Таблиця витрати-випуск України за 2010 рік в основних цінах. Статистичний збірник / Державна служба статистики України – Київ, 2012. – 57 с.
- 6. Grossman G.** (1986) Imports as a Cause of Injury: The Case of the U.S. Steel Industry / G. Grossman // Journal of International Economics, 20, pp. 201 – 223.
- 7. Branson, Love** (1987) The real exchange rate and Employment in US Manufacturing: State and Regional Results / Branson, Love / NBER Working Paper No. 2435, November
- 8. Revenga A.** (1992) Exporting Jobs? The Impact of Import Competition on Employment and Wages in US

Manufacturing / A. Revenga // Quarterly Journal of Economics, 107(1), pp. 255 – 284.

- 9. Burgess S.** (1998) An International Comparison of Employment Adjustment to Exchange Rate Fluctuations / S. Burgess, M. Knetter // Review of International Economics, February, 6, pp. 151 – 163.

- 10. Dekle R.** (1998) The Yen and Japanese Manufacturing Employment / R/ Dekle // Journal of International Money and Finance, 17, October, pp. 785 – 801.

- 11. Goldberg L.** (2001) Employment versus Wage Adjustment and the U.S. Dollar. / L. Goldberg, J. M. Campa // Review of Economics and Statistics, August, 83(3), pp. 477 – 489.

- 12. Goldberg L.** (1999) Exchange Rates and Local Labor Markets / L. Goldberg, J. Tracy / NBER Working Paper No. 8137.

- 13. Goldberg L.** (2002) Exchange Rates and Wages. / L. Goldberg, J. Tracy / NBER Working Paper No. 8137, February

- 14.** OIT (1998) Chile: Crecimiento, Empleo y el Desafío de la Justicia Social / OIT, Santiago, Chile.

- 15. Damill M.** (2002) Argentina: A Decade of Currency Board. Analysis of Growth, Employment and Income Distribution / M. Damill, R. Frenkel, R. Maurizio // International Labor Organization, Geneva, www.ilo.org/public/english/employment/strat/download/ep42.pdf

- 16. Frenkel R.** (2004) Real Exchange Rate and Employment in Argentina, Brazil, Chile and Mexico / R. Frenkel (draft).

- 17.** Ділові очікування підприємств України. Аналітичний звіт. – Київ : Центр наукових досліджень НБУ, 2012. 2 квартал [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://www.bank.gov.ua>

REFERENCES

Blank, A., Gurchich, E., and Uliukaev, A. "Obmennyy kurs i konkurentosposobnost otrasley rossiyskoy ekonomiki" [Exchange rate and the competitiveness of the Russian economy]. *Voprosy ekonomiki*, no. 6 (2006): 4-24.

Branson, Love "The real exchange rate and Employment in US Manufacturing: State and Regional Results". *NBER Working Paper*, no. 2435 (1987).

Burgess, S., and Knetter, M. "An International Comparison of Employment Adjustment to Exchange Rate Fluctuations". *Review of International Economics*, no. 6 (1998): 151-163.

Chile: *Crecimiento, Empleo y el Desafio de la Justicia Social*. Santiago: OIT, 1998.

Dekle, R. "The Yen and Japanese Manufacturing Employment". *Journal of International Money and Finance*, no. 17 (1998): 785-801.

Damill, M., Frenkel, R., and Maurizio, R. "Argentina: A Decade of Currency Board. Analysis of Growth, Employment and Income Distribution". International Labor Organization. www.ilo.org/public/english/employment/strat/download/ep42.pdf

"Dilovi ochikuvannya pidpriemstv Ukrainy. Analitichnyi zvit" [Business Outlook Survey Ukraine. Analytical]. <http://www.bank.gov.ua>

Frenkel R. (2004) "Real Exchange Rate and Employment in Argentina, Brazil, Chile and Mexico", (draft).

Goldberg, L., and Campa, J. M. "Employment versus Wage Adjustment and the U. S. Dollar". *Review of Economics and Statistics*, no. 83(3) (2001): 477-489.

Goldberg, L., and Tracy, J. *Exchange Rates and Local Labor Markets*, 1999.

Goldberg, L., and Tracy, J. "Exchange Rates and Wages". *NBER Working Paper*, no. 8137 (2002).

Grossman, G. "Imports as a Cause of Injury: The Case of the U. S. Steel Industry". *Journal of International Economics*, no. 20 (1986): 201-223.

Pogrebniak, E. V. and others. *Valiutnyy kurs i ekonomicheskoe povedenie rossiyskikh promyshlennykh predpriatiy v 2005-2006 gg.* [Exchange rate and the economic behavior of Russian enterprises in 2005-2006]. Moscow: MONF-IKSI, 2006.

Revenga, A. "Exporting Jobs? The Impact of Import Competition on Employment and Wages in US Manufacturing". *Quarterly Journal of Economics*, no. 07(1) (1992): 255-284.

Shumska, S. S. "Empirychna otsinka vplyvu zmin chastkovo vykh REOK hryvni na potoky eksportu ta importu u rozrizi VED" [Empirical assessment of the impact of changes in the REER partial flows of exports and imports in terms of VED]. *Problemy ekonomiky* (2013).

Shumska, S. S. "Realnyi efektyvnyi obminnyi kurs hryvni ta struktura ukrainskoy ekonomiki" [The real effective exchange rate and structure of the Ukrainian economy]. In *Suchasni problemy prohnuzuvannya sotsialno-ekonomichnykh protsesiv: kontseptsii, modeli, prykladni aspekty*, 364-377. Berdiansk: Tkachuk O. V., 2012.

Tablytsia vytraty-vypusk Ukrainy za 2010 rik v osnovnykh tsinakh. *Statystychnyi zbirnyk* [The Input-Output Ukraine in 2010 at basic prices. Statistical Yearbook]. Kyiv: Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy, 2012.

УДК 331.101.6

ТРАНСФОРМАЦІЯ ЗМІСТУ ПРАЦІ ТА ЇЇ ПРОДУКТИВНІСТЬ В УМОВАХ ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ ЕКОНОМІКИ

НЕВДАХА О. Ю.

УДК 331.101.6

Невдаха О. Ю. Трансформація змісту праці та її продуктивність в умовах інноваційної моделі економіки

У статті розкрито сутність нового етапу економічного розвитку – інноваційної моделі економіки, охарактеризовано процес інтелектуалізації праці. Розкрито сутність та наочно зображено процес трансформації змісту праці в умовах переходу до інноваційної моделі економіки. Представлена порівняльна характеристика фізичної та розумової праці. Визначено, що в сучасних умовах господарювання для отримання довгострокових конкурентних переваг пріоритетного значення набуває підвищення продуктивності інтелектуальної складової праці, а саме – праці фахівців. Розкрито сутність підвищення продуктивності праці фахівців шляхом співставлення її з продуктивністю фізичної праці та сформульовано визначення поняття «продуктивність праці фахівців».

Ключові слова: інноваційна модель економіки, інтелектуальний капітал, продуктивність праці, інтелектуалізація праці.

Рис.: 2. **Табл.:** 1. **Бібл.:** 8.

Невдаха Ольга Юріївна – аспірантка, кафедра економіки праці та менеджменту, Кіровоградський національний технічний університет (пр. Університетський, 8, Кіровоград, 25006, Україна)

E-mail: NevdahaOlga@ukr.net

УДК 331.101.6

Невдаха О. Ю. Трансформация содержания труда и его производительность в условиях инновационной модели экономики

В статье раскрыта сущность нового этапа экономического развития – инновационной модели экономики, охарактеризован процесс интеллектуализации труда. Раскрыта сущность и наглядно изображен процесс трансформации содержания труда в условиях перехода к инновационной модели экономики. Представлена сравнительная характеристика физического и умственного труда. Определено, что в современных условиях для получения долгосрочных конкурентных преимуществ, приоритетное значение приобретает повышение производительности интеллектуальной составляющей труда, а именно – труда специалистов. Раскрыта сущность повышения производительности труда специалистов путем сопоставления его с производительностью физического труда и дано определение понятию «производительность труда специалистов».

Ключевые слова: инновационная модель экономики, интеллектуальный капитал, производительность труда, интеллектуализация труда.

Рис.: 2. **Табл.:** 1. **Библ.:** 8.

Невдаха Ольга Юрьевна – аспирантка, кафедра экономики труда и менеджмента, Кіровоградський національний технічний університет (пр. Університетський, 8, Кіровоград, 25006, Україна)

E-mail: NevdahaOlga@ukr.net

UDC 331.101.6

Nevdakh O. Y. Transformation of Labour Content and its Productivity under Conditions of the Innovation Model of Economy

The article reveals the essence of a new stage of economic development – innovation model of economy, characterises the process of labour intellectualisation. It also reveals the essence and depicts the process of transformation of labour content under conditions of transition to the innovation model of economy. It provides a comparative analysis of physical and mental labour. It states that in order to obtain long-term competitive advantage under modern conditions increase of productivity of intellectual component of labour, namely – labour of professionals, acquire the priority significance. It reveals the essence of increase of productivity of professional labour through its comparison with productivity of physical labour and gives definition to the «productivity of professional labour» notion.

Key words: innovation model of economy, intellectual capital, labour productivity, labour intellectualisation.

Pic.: 2. **Tabl.:** 1. **Bibl.:** 8.

Nevdakh Olga Yu. – Postgraduate Student, Department of Labour Economy and Management, Kirovograd National Technical University (pr. Universytetskyi, 8, Kirovograd, 25006, Ukraine)

E-mail: NevdahaOlga@ukr.net